

Κεφάλαιο 1

Διαπολιτισμικότητα και Ετερότητα στην Εκπαίδευση: Προς μια Νέα Επαγγελματική Μάθηση

Αρβανίτη Ευγενία

Εισαγωγή

Η παγκοσμιοποιημένη κοινωνία της γνώσης δημιουργεί νέους δυναμικούς χώρους διαπολιτισμικής διασύνδεσης και μάθησης. Πιο συγκεκριμένα, η διαφορετικότητα (diversity) νοούμενη ως ένα ευρύ φάσμα διαφορών όχι μόνο πολιτισμικών, η νέα παραγόμενη γνώση και οι πολύμορφες σχέσεις/δίκτυα που αναπτύσσουν τα άτομα, διαμορφώνουν χώρους δυναμικής απόκλισης και οικοδομούν ένα νέο και δυναμικά μεταβαλλόμενο κοινωνικό (διαπολιτισμικό) κεφάλαιο μάθησης (Pöllmann, 2013). Σε αυτούς τους χώρους τα άτομα αναπτύσσουν πολυσχιδείς μορφές πολιτισμικής ταυτότητας, εργασιακής ή άλλης κινητικότητας αλλά και προσωπικής έκφρασης, πράγμα που απελευθερώνει πολλαπλές και διαφορετικές αφηγήσεις ταυτότητας, μάθησης και αλληλοσυσχέτισης οικοδομώντας τον λεγόμενο πολιτειακό πλουραλισμό (*civic pluralism*) (Kalantzis & Cope, 2013). Η αναδιαμόρφωση των χώρων αυτών σε χώρους συμπερίληψης (inclusiveness), δηλαδή δυναμικής σύγκλισης και συνεργατικής μάθησης και δράσης, προϋποθέτει την έννοια της διαπολιτισμικότητας (interculturality) μέσω της οποίας οι διαφορές επαναδιαπραγματεύονται στη βάση της σχετικότητάς τους, με αναστοχαστικότητα και με στόχο την αποτελεσματική επικοινωνία και μάθηση (Αρβανίτη, 2013α, σελ. 114-115). Στο πλαίσιο αυτό, μια σύγχρονη διαπολιτισμική προσέγγιση δεν εξαντλείται αποκλειστικά και μόνο στην ανάλυση πολιτισμικών ομαδοποιήσεων και συλλογικοτήτων (ετερότητα), στις πολιτικές διαχείρισης των πολιτισμικών διαφορών, στις συγκρούσεις που προκύπτουν ή στη χειραφετική ρητορική και την προσπάθεια κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων (κυρίως μεταναστών και μειονοτήτων) για κοινωνική ισότητα. Αναδεικνύει και

μελετά νέους *ενδιάμεσους χώρους* διαπολιτισμικής διασύνδεσης και μάθησης στο πλαίσιο του *κοσμοπολιτισμού* και του *πολιτειακού πλουραλισμού*. Αφορά, δηλαδή, όλα ανεξαιρέτως τα άτομα και τη διαφορετικότητά τους και προσβλέπει σε έναν *κοινωνικό πολίτη* (Καϊδατζής, 2008) με σύνθετη *κοινωνική ιθαγένεια* που ξεφεύγει από τις μεγάλες εθνοκεντρικές αφηγήσεις ομοιογένειας. Παράλληλα στοχεύει στον πολίτη του κόσμου που θα έχει σαφή επίγνωση της σχέσης μεταξύ παγκόσμιου και τοπικού (*παγκοσμιοποιημένη τοπικότητα*) και θα αναλαμβάνει αναστοχαστική και διαπολιτισμική δράση (Αρβανίτη, 2013α).

Στο πλαίσιο αυτό, ο ρόλος των εκπαιδευτικών καθίσταται σημαντικός για τον κοινωνικό μετασχηματισμό και την ισότιμη ένταξη των ατόμων στην κοινωνία μέσα από αποτελεσματική μάθηση και επιτυχημένη διαχείριση των νέων διακρίσεων και ανισοτήτων. Οι εκπαιδευτικοί, ως *επαγγελματίες της γνώσης*, αντιμετωπίζουν ολοένα και περισσότερο τις κοινωνικοπολιτικές, πολιτισμικές και οικονομικές προκλήσεις και τις επιπτώσεις τους, ενώ παράλληλα αναμένεται από αυτούς να λειτουργήσουν ως *φορείς αλλαγής* (agents of change). Η κατανόηση των ανωτέρω προκλήσεων και η ικανότητα των εκπαιδευτικών για πολλαπλή συμμετοχικότητα σε νέες συλλογικότητες, αλληλοεπικαλυπτόμενα πεδία κοινωνικοπολιτικής δράσης και δίκτυα διασφαλίζει σε μεγάλο βαθμό την επαγγελματική τους αποτελεσματικότητα.

Η βασική διαπολιτισμική εκπαίδευση των μελλοντικών εκπαιδευτικών, σε πανεπιστημιακά τμήματα της Επιστήμης της Εκπαίδευσης, απαιτεί, κατά την άποψή μου, συστηματική ενασχόληση με ένα ευρύτερο πλαίσιο (διαπολιτισμικής) επαγγελματικής μάθησης. Το πλαίσιο αυτό αναφέρεται α) στην επίγνωση του κοινωνικοπολιτισμικού μετασχηματισμού και της *πολιτισμοποίησης* (culturalisation) που επηρεάζουν τον πολίτη του κόσμου, β) στον ευρύτερο διαπολιτισμικό παιδαγωγικό σχεδιασμό π.χ. (προγράμματα σπουδών, διαφοροποιημένη παιδαγωγική και διαπολιτισμική διαμεσολάβηση) που συντελείται σε (σχολικές) κοινότητες μάθησης ή και πρακτικής, και γ) στη διαπολιτισμική (επαγγελματική) μάθηση, στους χώρους, στις διαδικασίες και στα εργαλεία πραγμάτωσής της. Το πλαίσιο αυτό απαιτεί επίμονη θεωρητική και παιδαγωγική τεκμηρίωση στις πανεπιστημιακές και τις σχολικές αίθουσες αξιοποιώντας συμμετοχικές ερευνητικές μεθόδους με τους μελλοντικούς επαγγελματίες της γνώσης να αποκτούν συμμετοχικό ρόλο στη μάθησή τους.

Στο παρόν άρθρο σκιαγραφούνται αδρά τα παραπάνω σημεία με απώτερο στόχο τη διασφάλιση μιας αποτελεσματικής διαπολιτισμικής μάθησης (θεωρητικής και εφαρμοσμένης).

Διαπολιτισμικότητα και ετερότητα: Νέες εννοιολογήσεις και προϋποθέσεις διαπολιτισμικής επίγνωσης

Ο επαγγελματίας της γνώσης (π.χ. μελλοντικός εκπαιδευτικός) χρειάζεται μια νέα διαπολιτισμική και διεπιστημονική θεώρηση που θα του επιτρέψει να αλλάξει το πρότυπο διδασκαλίας του αποφεύγοντας διαδεδομένες διχοτομίες (π.χ. οι μεγάλες εθνοκεντρικές αφηγήσεις του *εμείς* και οι σχέσεις με τους *άλλους*), καθώς και πολιτισμικά ή παιδαγωγικά στερεότυπα (π.χ. εξουσία του εκπαιδευτικού απέναντι στο μαθητή).

Σημαντική διάσταση αποτελεί η κατανόηση εννοιών που χαρακτηρίζουν το σύγχρονο κόσμο όπως: η πολιτισμοποίηση (culturalisation), η παγκόσμια και *διαπολιτισμική διασύνδεση* (intercultural interconnectness) και ιδιαίτερα η *διαπολιτισμικότητα*. Η *πολιτισμοποίηση* αναφέρεται σε ένα πλέγμα πολιτισμικών συμβόλων, ιδεών, αξιών, πρακτικών και προϊόντων αλλά και στη διαρκή ανταλλαγή και στη μεταξύ τους σχετικοποίηση και προσαρμογή στο πλαίσιο μιας παγκοσμιοποιημένης πραγματικότητας. Η ροή πολιτισμικών ρευμάτων και προϊόντων (Appadurai, 1990) διαπερνά τα σύνορα και επιτρέπει έναν διαρκή *πολιτισμικό μετασχηματισμό* επιβάλλοντας τη *διαπολιτισμική διασύνδεση* (Hall, 1992). Η πολιτισμική αυτή αναπαραγωγή ουσιαστικά συνθέτει και αναδημιουργεί μια παγκόσμια κουλτούρα, η οποία ωστόσο δεν είναι ενιαία, αλλά χαοτική και ρευστή (Waters, 1995). Από την άλλη πλευρά, η *διαπολιτισμικότητα* είναι μια πολυδιάστατη έννοια που υιοθετεί μια αναστοχαστική και συμπεριληπτική στάση απέναντι στη *διαφορετικότητα* (diversity) και την *ετερότητα* (otherness). Η διαπολιτισμικότητα οριοθετείται αφενός από την κοινωνική δυναμική στη διαχείριση της διαφοράς και τις σχέσεις εξουσίας αλλά και την εσωτερική διαφοροποίηση που κατά κανόνα χαρακτηρίζει τις κάθε λογής ομάδες (πολιτισμικές, επαγγελματικές, μειονοτικές) και δίκτυα. Αφ' ετέρου οριοθετείται από διαδικασίες αναστοχαστικότητας, αμοιβαιότητας, αλληλοκατανόησης, διαμεσολάβησης, διαπροσωπικής επικοινωνίας, διαπολιτισμικού διαλόγου, προσαρμοστικότητας και συνεργατικής δράσης. Η διαπολιτισμικότητα υποστηρίζει την αλληλοσυσχέτιση τοπικού και παγκόσμιου (την *παγκοσμιοποιημένη τοπικότητα*) και την κινητικότητα και ευέλικτη συμμετοχή σε διαφορετικά πολιτισμικά, κοινωνικά και εργασιακά περιβάλλοντα (τοπικά και παγκόσμια). Έτσι, επιτρέπει σε άτομα και ομάδες να διαδραματίζουν μεγαλύτερο συμμετοχικό ρόλο και να έχουν περισσότερη ισχύ (agency) στη διαδικασία κοινωνικού μετασχηματισμού (Arvanitis, 2014).

Μια άλλη διάσταση είναι ο επανακαθορισμός της ετερότητας και των σχέσεων μεταξύ των μελών *εσωομάδας* και *εξωομάδας* (Δραγώνα, 2008), καθώς τα άτομα

έχουν πολλαπλές συσχετίσεις και ταυτότητες στο πλαίσιο του πολιτειακού πλουραλισμού¹. Η έννοια της ετερότητας δεν εξαντλείται πια στον παραδοσιακό δυισμό εμείς vs οι άλλοι καθώς επανακαθορίζεται ως έννοια από την κινητικότητα, την αναστοχαστικότητα, τη διαπολιτισμική διασύνδεση και τη διαπολιτισμικότητα (Αρβανίτη, 2013α). Η ετερότητα όπως ερμηνεύεται μέσα από τις ποικίλες γενικές κατηγοριοποιήσεις (π.χ. φυλετική, έμφυλη, θρησκευτική, γλωσσική, εθνοτική, πολιτισμική, κτλ.) λειτουργεί ομογενοποιητικά και κατασκευάζει νέες διχοτομίες. Παράλληλα δεν συνυπολογίζει το γεγονός ότι η αλληλοσυσχέτιση των διαφορετικών κατηγοριών δημιουργεί ακόμη περισσότερη διαφοροποίηση και ανεξάντλητες και λεπτές διαφορές που λόγω και της παγκόσμιας διασύνδεσης διαμορφώνουν τις βιογραφίες των ατόμων με πολλούς και μοναδικούς τρόπους. Ο πολύπλοκος και διαφοροποιημένος *βίόκοσμος* (lifeworld) του σύγχρονου ατόμου (Kalantzis & Cope, 2013) καθιστά την επικοινωνία του δυνάμει διαπολιτισμική και προϋποθέτει επίγνωση της ατομικής διαφορετικότητας (υλικής, σωματικής και συμβολικής)².

Σύγχρονες προσεγγίσεις τοποθετούν την ετερότητα (όσο και τη διαφορετικότητα) στο πλαίσιο του *κοσμοπολιτισμού* (cosmopolitanization) και της διασύνδεσης μεταξύ των ατόμων σε ποικίλα πεδία δράσης (Beck, 2009). Ο *κοσμοπολιτισμός*, σύμφωνα με τον Beck, μάς βοηθά να κατανοήσουμε πώς ο *περιθωριοποιημένος άλλος*³ είναι παρόν στην καθημερινότητά μας σε τέτοιο βαθμό ώστε η παραδοσιακή διάκριση των ορίων μεταξύ κοινωνικοπολιτισμικών ομάδων καταργείται σε μεγάλο βαθμό. Ο κοσμοπολιτισμός δεν νοείται εδώ αποκλειστικά ως μια στάση ελίτ ορισμένων ατόμων, αλλά ως μια πραγματικότητα που προκύπτει από τη διαρκή ανάμιξη και αλληλοσυσχέτιση με τους *άλλους* (Beck, 2009). Έτσι το ίδιο άτομο ανά πάσα στιγμή στη ζωή του (ακόμη και χωρίς να το επιλέξει) μπορεί ταυτόχρονα να είναι ξένος ή μετανάστης ή ο μη πολίτης (δηλαδή ο *διακριτός/εξωτικός άλλος*) και

¹ Ο πολιτειακός πλουραλισμός ορίζεται ως «[Η] σχέση ανάμεσα στο κράτος και την κοινωνία των πολιτών στην οποία σχέση επιτρέπεται η ύπαρξη πολλών, ετερόκλητων και αλληλοεπικαλυπτόμενων ταυτοτήτων του πολίτη. Οι αρμοδιότητες και οι εξουσίες αποκεντρώνονται, ενώ η αυτοδιοίκηση των ποικιλόμορφων ομάδων σε τοπικό και παγκόσμιο επίπεδο προϋποθέτει τη διαρκή αντιμετώπιση των διαφορών» (Kalantzis & Cope, 2013, σελ. 190).

² Ο κάθε τύπος διαφοράς μπορεί να ειπωθεί υπό το πρίσμα της ιδιαίτερης πολιτισμικής οπτικής του ατόμου δημιουργώντας διακρίσεις και στερεότυπα (Kalantzis & Cope, 2013). Παράλληλα ολόκληρο το εύρος της διαφορετικότητας (και όχι μόνο οι εθνοπολιτισμικές διαφορές) παράγει νέα γνώση.

³ Στις σύγχρονες κοινωνίες *ο άλλος ή ο ξένος*, είναι το διαφοροποιημένο πολιτισμικά άτομο με πολλαπλές ταυτότητες, συσχετίσεις και ρόλους αλλά και προϊόν του πολιτισμικού πλουραλισμού στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Δεν είναι, δηλαδή, μέλος μιας συμπαγούς και ομοιογενούς ομάδας/κατηγορίας όπως επιτάσσει ο παλιός εθνοκεντρικός διαχωρισμός του *εμείς* vs *οι άλλοι*.

την ίδια στιγμή να είναι γείτονας ή συνεργάτης ή ανταγωνιστής (δηλαδή ο *οικείος άλλος*) αντιμετωπίζοντας πολλαπλές ανισότητες και ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης. Αυτή η διπλή διάσταση προκύπτει από την κινητικότητα και τις συσχετίσεις των ατόμων μεταξύ τους και με το κράτος και από τις ποικίλες μορφές ανταλλαγής (συμβολικές, υλικές και πολιτικές) σε μια παγκοσμιοποιημένη κοινωνία.

Στο πλαίσιο του *κοσμοπολιτισμού* και του *πολιτειακού πλουραλισμού* αναδεικνύεται η έννοια της *διαφορετικότητας* για την καλύτερη κατανόηση του σύγχρονου ατόμου. Η διαφορετικότητα δεν προτάσσεται ως αντικείμενο απλής αναγνώρισης ή ανοχής, αλλά ως αναγκαία συνθήκη κοινωνικής *συμπερίληψης*¹ (inclusiveness). Η διαφορετικότητα γίνεται αντιληπτή ως πηγή αμοιβαίας, πανταχού παρούσας και συνεχώς εξελισσόμενης *διαπολιτισμικής μάθησης* (intercultural learning). Μια τέτοια νέα μάθηση απορρίπτει την ανωτερότητα ενός πολιτισμού έναντι των άλλων και αξιολογεί τη διαφορετικότητα ως συγκρίσιμο πλεονέκτημα. Έτσι, η ανοιχτότητα απέναντι σε κατασκευασμένες και καλά εδραιωμένες διχοτομίες (απέναντι στον *άλλο* και στον ίδιο τον *εαυτό*) οδηγεί ουσιαστικά και στην επαναδιαπραγμάτευση της *ετερότητας* (συλλογικών πολιτισμικών ταυτοτήτων). Η επαναδιαπραγμάτευση αυτή καθίσταται εφικτή μέσα από *αναστοχαστικό διαπολιτισμικό διάλογο* (reflexive intercultural dialogue) κατά τον οποίο μπορεί να υπάρξει αμοιβαία προσαρμογή, αποδοχή και ενσωμάτωση πολιτισμικών στοιχείων και συμβόλων του *άλλου*, καθώς και συνεργατικές πρακτικές. Συνεπώς, ο *κοσμοπολιτισμός* προσφέρει ένα συμπληρωματικό και διευρυμένο *τρίτο/ ενδιάμεσο χώρο* με βάση τον οποίο μπορούμε να αναστοχαστούμε την πολιτισμική ετερότητα και να αποδεχθούμε τον *άλλον* ως διαφορετικό αλλά ίσο και τη διαφορετικότητα ως σημαντικό γνωσιακό κεφάλαιο οικοδομώντας έτσι νέους τρόπους επικοινωνίας και συνεργασίας (Arvanitis, 2014).

Επιπλέον, η εννοιολόγηση της ετερότητας, αλλά και της διαφορετικότητας μετασχηματίζεται και από τη διαφοροποίηση των εννοιών του *χρόνου* και του *χώρου* (Arvanitis & Sakellariou, 2014a). Η αντίληψη των δύο αυτών εννοιών συνιστά βασική πολιτισμική διαφορά, καθώς δημιουργεί νέες συσχετίσεις και μια νέα πρόσληψη της *πολιτισμοποίησης* του σύγχρονου κόσμου. Για παράδειγμα, το σύγχρονο άτομο βιώνει ποικιλότητα τη *συγχρονία* στην καθημερινότητά του καθώς μπορεί να συνδέεται ταυτόχρονα με το *εδώ* και το *εκεί* λόγω της *χωροχρονικής συμπίεσης*

¹Ο όρος αναφέρεται στη διαδικασία κατά την οποία «τα άτομα νιώθουν ότι ανήκουν στην ομάδα παρά τις διαφορές τους και οι διαφορές τους αυτές γίνονται αναπόσπαστο και δημιουργικό κομμάτι της κοινωνικής δραστηριότητας» (Kalantzis & Cope, 2013, σελ. 260)

(*time - space compression*) μέσα κυρίως από τις νέες τεχνολογίες (Harvey, 1990). Βιώνει επίσης ταυτόχρονα μια *επιταχυνόμενη συγχρονία (accelerated simultaneity)*, δηλαδή πολλαπές χρονικές διαστάσεις (Eriksen, 2007) συγχρονίζοντας την καθημερινότητά του σε κάθε είδους εφαρμογές. Τέλος, στο πλαίσιο μιας *παγκοσμιοποιημένης τοπικότητας*, παρατηρείται απώλεια του αισθήματος της οικειότητας και της απόλυτης σύνδεσης με αυτές τις δύο διαστάσεις ή ελέγχου τους μέσα από τη διαρκή επέκταση των κοινωνικών σχέσεων λόγω της χωροχρονικής αποστασιοποίησης (*time-space distanciation*) (Giddens, 1990).

Συνεπώς, η παγκόσμια διασύνδεση και η πολλαπλότητα του βίοκοσμου (ανα)δημιουργεί *ενδιάμεσους ή τρίτους χώρους (intermediate/third spaces)* διαπολιτισμικής επικοινωνίας, ανταλλαγής και δράσης επαναθεωρώντας ακόμη και την έννοια της *χωρικότητας (spatiality)* και της αποκλειστικής της σχέσης με την *εθνοτικότητα (ethnicity)*. Η *χωρικότητα* εκλαμβάνεται ως μια ζώνη δυναμικά εξελισσόμενης πολιτισμικής επαφής και μετασχηματισμού και συμβάλλει στη δημιουργία ενός πολυδιάστατου *τρίτου/ενδιάμεσου πολιτισμού*¹ (Soja, 1996) που κάθε άλλο παρά στατικός είναι. Έννοιες όπως (*αυτο)αναστοχαστικότητα (self-reflexivity)* και *υβριδικότητα (hybridity)* (Bhabha, 1994) έρχονται να διευρύνουν τους συνδυασμούς διαφορετικών πολιτισμικών προτύπων στον ενδιάμεσο χώρο και να αμφισβητήσουν τις μεγάλες αφηγήσεις περί (εθνικής, εθνοτικής, πολιτισμικής, γλωσσικής, κτλ) ομοιογένειας ή ετερότητας. Επίσης, αυτές οι έννοιες δίνουν πολλαπλές δυνατότητες στο άτομο να μετασχηματίσει υπάρχουσες αντιλήψεις, σχέσεις και ταυτότητες και να αντιληφθεί καλύτερα τη θέση του στο κοινωνικό γίνεσθαι με κριτική επίγνωση. Αυτό γίνεται μέσα από την αμφισβήτηση εδραιωμένων πολιτισμικών παραδοχών και μεγάλων εθνοκεντρικών αφηγήσεων. Ωστόσο κάτι τέτοιο δεν είναι πάντα εύκολο, καθώς η *απομάθηση* και ιδιαίτερα σε ενήλικα άτομα, είναι μια πολύ δύσκολη και αμφίβολη διαδικασία λόγω *υπερβεβαιότητας* ή εμμονής σε συνήθειες ή ανάγκης για συμμόρφωση (Rogers, 1996).

Ο *ενδιάμεσος χώρος* ξεφεύγει από (αν και συνυπολογίζει) τις παραδοσιακές θεωρήσεις της ετερότητας (π.χ. δυϊσμοί και χειραφετική ρητορική των μειονοτήτων). Προσφέρει τη δυνατότητα στο άτομο να συμμετέχει σε έναν ανοιχτό διάλογο και

¹Η έννοια του *ενδιάμεσου πολιτισμού* δεν παραπέμπει σε μια στατική θεώρηση του πολιτισμού αλλά σε ένα εμπλουτισμένο, συμπληρωματικό και ρευστό χώρο στον οποίο πολιτισμικά πρότυπα διασταυρώνονται και μετασχηματίζονται προϋποθέτοντας τη χαλάρωση των άκαμπτων ορίων της συλλογικής ή ατομικής ταυτότητας μέσα από αυτοαναστοχαστικότητα και κριτική συνειδητοποίηση (Arvanitis, 2014, σελ. 7).

αναστοχασμό σχετικά με την πολλαπλότητα, την αλληλοεπικάλυψη και την αμφισημία πτυχών της ταυτότητάς του αλλά και την αντιφατικότητα των συσχετίσεων και της συμμετοχικότητας που αναπτύσσει με διάφορες ομάδες και άτομα, πάντα με δυναμικό και διαφοροποιημένο τρόπο και μακριά από τα στενά όρια του πολιτισμικού του προτύπου. Ο χώρος αυτός είναι κατεξοχήν χώρος διαπολιτισμικής επίγνωσης, διαμεσολάβησης και μετασχηματισμού (Arvanitis, 2014).

Η μέχρι τώρα συνοπτική ανάλυση δείχνει ότι ο (μελλοντικός) εκπαιδευτικός χρειάζεται μια νέα διαπολιτισμική θεώρηση προκειμένου να κατακτήσει ο ίδιος το ανώτερο¹ στάδιο διαπολιτισμικής επίγνωσης (Banks, 2006). Αρχικές μετρήσεις της *διαπολιτισμικής εναισθητοποίησης* (intercultural sensitivity) ενός βολικού δείγματος 68 τεταρτοετών φοιτητών του ΤΕΕΑΠΗ κατά το ακαδημαϊκό έτος 2013-2014 (Μπάτζιου & Μπάτσου, 2014) έδωσαν έναν Μέσο Όρο 75,50 (με ανώτερο όριο το 120)² στην Κλίμακα Διαπολιτισμικής Εναισθητοποίησης (Chen & Starosta, 2000). Τα δεδομένα αυτά δείχνουν ότι απαιτείται ακόμη συστηματική προσπάθεια για την απόκτηση μιας σύνθετης διαπολιτισμικής ικανότητας, αλλά και περαιτέρω επιστημονική διερεύνηση. Επιπλέον, διαφαίνεται ότι απαιτούνται περισσότερο συνεργατικές μορφές βασικής εκπαίδευσης και πρακτική εφαρμογή σε πραγματικές και αυθεντικές καταστάσεις για την απόκτηση της νέας διαπολιτισμικής γνώσης. Αυτό χρειάζεται διότι έχει αποδειχθεί ότι οι εκπαιδευτικοί, παρότι είναι γνώστες σύγχρονων τάσεων, προβάλλουν σημαντική αντίσταση στην νέα διαπολιτισμική γνώση («την επικίνδυνη γνώση») που απειλεί την εθνοκεντρική και φαντασιακή τους αφήγηση και το αίσθημα ομοιογένειας και ασφάλειας που αυτή τους παρέχει. Έτσι, διατηρούν μια «απλοϊκή άγνοια», αναπαράγουν τις κατασκευασμένες παλιές διχοτομίες (Δραγώνα,

¹Οι εκπαιδευτικοί με βάση την εμπειρία, την προσωπικότητα και το επίπεδο γνώσης τους μπορούν να περάσουν από διαφορετικά στάδια πολιτισμικής εξέλιξης όπως: α) την πολιτισμική ψυχολογική αιχμαλωσία, β) τον πολιτισμικό εγκλεισμό (πολιτισμικός εθνοκεντρισμός ή και εκ νέου ανακάλυψη της πολιτισμικής ταυτότητας), γ) την αποσαφήνιση της πολιτισμικής ταυτότητας, δ) τον διπολιτισμό, ε) τον πολυπολιτισμό ή τον αναστοχαστικό εθνικισμό (εθνική πολιτισμική ταυτότητα) και τέλος, στ) τον οικουμενισμό και την οικουμενική ικανότητα/ κοσμοπολιτισμό (Banks, 2006).

²Ανάλογες μετρήσεις με την ίδια κλίμακα έχουν πραγματοποιηθεί στο ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Πατρών σε 276 φοιτητές, οι οποίοι σημείωσαν έναν Μέσο Όρο 92,48 (Spinthourakis, Karatzia-Stavlioti, Roussakis, 2009) και σε 136 φοιτητές του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών (ΠΤΝ) του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων που σημείωσαν Μέσο Όρο 95,29 (Αρβανίτη & Σακελλαρίου 2014β). Οι αποκλίσεις που παρατηρούνται οφείλονται σε διάφορους λόγους, όπως, η συστηματική ενασχόληση των φοιτητών με μαθήματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και όσον αφορά το ΠΤΝ λόγω του συνεργατικού παιδαγωγικού σχεδιασμού που υλοποιήθηκε για την ανάπτυξη διαπολιτισμικών σεναρίων μάθησης με την προσέγγιση Μάθηση μέσω Σχεδιασμού.

2008, σελ. 425) και εφαρμόζουν παραδοσιακά παιδαγωγικά πρότυπα (μεθοδολογική παλινδρόμηση).

Συνεπώς, ένα σύγχρονο μοντέλο βασικής εκπαίδευσης μελλοντικών εκπαιδευτικών καλείται να μετασχηματίσει αυτή τη νοοτροπία με την καλλιέργεια της *διαπολιτισμικής ικανότητας* (intercultural competence) σε νέους ενδιάμεσους χώρους διαπολιτισμικής μάθησης, όπως τα διασπορικά δίκτυα και οι ηλεκτρονικοί χώροι κοινωνικής δικτύωσης. Η διαπολιτισμική ικανότητα με συγκεκριμένες γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις (Αρβανίτη, 2011· Μπάτζιου & Μπάτσου, 2014· Σιμόπουλος, 2014) προκρίνεται ως ένα πολύ σημαντικό προσόν (global commodity) για τον κοσμοπολίτη άνθρωπο και επαγγελματία και συνδέεται άμεσα με τον διεθνοποιημένο ρόλο του.

Η Βασική εκπαίδευση μελλοντικών εκπαιδευτικών: Εννοιολογήσεις εφαρμογής για μια νέα (διαπολιτισμική) επαγγελματική μάθηση

Οι (μελλοντικοί) εκπαιδευτικοί ολοένα και περισσότερο μετακινούνται και συνεργάζονται σε νέα και διαφοροποιημένα κοινωνικά ή εργασιακά περιβάλλοντα αναπτύσσοντας νέες μορφές αλληλεγγύης, συμμετοχικότητας, (ατομικής ή πολιτειακής) ταυτότητας και κοσμοπολιτισμού. Βασική μέριμνα των (μελλοντικών) εκπαιδευτικών αποτελεί η διαχείριση και συμπερίληψη της διαφορετικότητας, καθώς και η αποτελεσματική διαπολιτισμική μάθηση. Η (διαπολιτισμική) μάθηση είναι *πανταχού παρούσα* (Cope & Kalantzis, 2009) σε κάθε διαπροσωπική επικοινωνία. Ωστόσο, η επίσημη διαπολιτισμική μάθηση πραγματώνεται με τις διαδικασίες και τα εργαλεία της διαπολιτισμικής παιδαγωγικής και έχει ως στόχο τον ατομικό και κοινωνικό μετασχηματισμό.

Η έννοια της (μετασχηματιστικής) *διαπολιτισμικής παιδαγωγικής* (Αρβανίτη, 2013β) παραπέμπει στην παιδαγωγική συνάντηση, την αλληλεπίδραση και τη συνεργασία των διαφόρων πολιτισμικών εκφάνσεων και πτυχών της διαφορετικότητας με στόχο την παραγωγή νέας (διαπολιτισμικής) μάθησης με συνεργατικό και συλλογικό τρόπο. Προϋποθέτει δε, νέες μεταρρυθμιστικές προτάσεις και παιδαγωγικά εργαλεία για να υπηρετήσει τον νέο κοινωνικό ρόλο/σημασία της εκπαίδευσης ως προς την καλλιέργεια διαπολιτισμικών ικανοτήτων για τον πολίτη του κόσμου. Έτσι, μια σύγχρονη προσέγγιση της διαπολιτισμικότητας στο σχολείο του 21^{ου} αιώνα χαρακτηρίζει το σύνολο της σχολικής κοινότητας, των εκπαιδευτικών πολιτικών, του προγράμματος σπουδών και της διδακτικής πράξης. Οι εκπαιδευτικοί καλούνται πλέον να καταγράψουν τον παιδαγωγικό τους σχεδιασμό (που απορρέει από το Πρό-

γραμμα Σπουδών) ώστε η διαπολιτισμικότητα να διατρέχει την εκπαιδευτική διαδικασία συνολικά και τεκμηριωμένα και να ενδυναμώνει όλους ανεξαιρέτως τους μαθητές με αποτελεσματικό τρόπο.

Η οργάνωση των προπτυχιακών μαθημάτων διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στηρίζεται στην παραδοχή ότι η αμφισβήτηση καλά εδραιωμένων γνώσεων και στερεότυπων αλλά και η καλλιέργεια μιας πολυσχιδούς διαπολιτισμικής ικανότητας και ευαισθητοποίησης θα είναι πιο αποτελεσματικές με τη θεωρητική και εφαρμοσμένη εμπλοκή των μελλοντικών φοιτητών σε νέους ενδιαμέσους χώρους επαγγελματικής διαπολιτισμικής μάθησης και παιδαγωγικής τεκμηρίωσης. Οι νέες τεχνολογίες κοινωνικής δικτύωσης δημιουργούν τέτοιους νέους χώρους (ζωντανής, ασύγχρονης & πολυτροπικής) διαπολιτισμικής μάθησης και επικοινωνίας, τεκμηριωμένης καταγραφής και ανταλλαγής.

Συνολικά, η διαπολιτισμική εκπαίδευση των μελλοντικών εκπαιδευτικών συνυπολογίζει i) τη νέα (διαπολιτισμική) μάθηση, ii) το μετασχηματισμό με την εμπέδωση της διαπολιτισμικότητας (που προϋποθέτει νέο ρόλο για τον εκπαιδευτικό, αναστοχαστικότητα, συμπερίληψη και συνεργατική μάθηση) και iii) τον παιδαγωγικό σχεδιασμό (με τη διαφοροποιημένη παιδαγωγική, τη χρήση νέων ηλεκτρονικών χώρων κοινωνικής δικτύωσης και μάθησης, τη ρητή τεκμηρίωση, την διεύρυνση και την ύφανση και αξιολόγηση γνωσιακών ρεπερτορίων).

i) Νέα (διαπολιτισμική) μάθηση

Η (τυπική, μη τυπική και άτυπη) *διαπολιτισμική μάθηση*¹ είναι πανταχού παρούσα. Δεν είναι ξέχωρη από τις κοινότητες που τη δημιουργούν. Οικοδομείται στις σχέσεις αμοιβαιότητας και νέων συλλογικοτήτων (κοινωνικά δίκτυα, εθελοντικοί οργανισμοί της κοινωνίας των πολιτών, διασυνδέσεις, διευρυμένες συνεργασίες) που αναπτύσσονται σε τοπικό και παγκόσμιο επίπεδο με την ενεργό συμμετοχή του ατόμου

¹Η ποιότητα της γνωσιακής δραστηριότητας του ατόμου αναβαθμίζεται καθώς αναζητά διαθέσιμες πηγές γνώσης και συνεργάζεται με άλλους (καταναμημένη νόηση/distributed cognition) μέσα σε κοινότητες μάθησης ή δίκτυα ή νέους θεσμικούς χώρους παράγοντας νέα μάθηση. Η πανταχού παρούσα διαπολιτισμική μάθηση είναι πια μετασχηματιστική, συμπεριληπτική, διαφοροποιημένη, πολυτροπική, αναστοχαστική, ανατροφοδοτική, συνεργατική και μεταγνωστική (Αρβανίτη, 2013β).

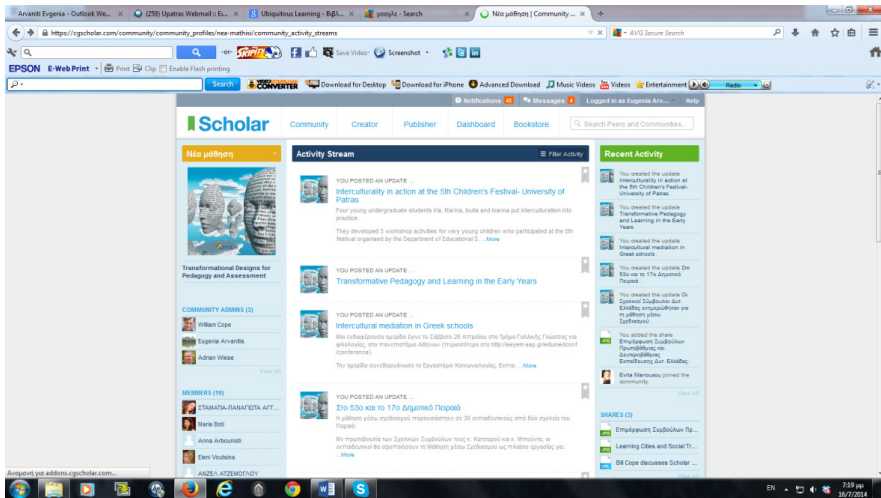
σε όλο το φάσμα της κοινωνικής του ζωής. Η διαπολιτισμική μάθηση είναι αποτελεσματική όταν είναι προϊόν *συνεργατικής νοημοσύνης* (collaborative intelligence)¹ και όταν προσβλέπει σε ένα νέο *κοινωνικό (διαπολιτισμικό) κεφάλαιο*. Το τελευταίο οικοδομείται και ταυτόχρονα δημιουργεί νέα (διαπολιτισμική) μάθηση και νέα γνώση μέσα από την αλληλεπίδραση και τη συνεργασία των ατόμων και κοινοτήτων δίνοντας έμφαση στην εμπιστοσύνη, την συμφιλίωση και την οικοδόμηση των κοινωνικών αξιών και των κοινωνιών συμπερίληψης (Field, 2005· Pöhlmann, 2013· Putnam, 2000). Η νέα διαπολιτισμική μάθηση συστηματοποιείται με τη βαθιά επίγνωση του κοινωνικού μετασχηματισμού μέσω της αναστοχαστικότητας και της δράσης. Έτσι η ικανότητα των επαγγελματιών της γνώσης να αποκτούν με ευέλικτο τρόπο νέα διαπολιτισμική μάθηση και να προσαρμόζονται σε διαφοροποιημένα πλαίσια αποτελεί ένα σημαντικό προσόν και υπολογίσιμο συγκριτικό πλεονέκτημα.

Επιπλέον, σημαντική διάσταση για τον εκπαιδευτικό και τον εν γένει σχεδιασμό του είναι η *συμπερίληψη* της διαφορετικότητας των μαθητών ως πηγή διαπολιτισμικής βιωματικής μάθησης. Αυτό καλλιεργεί ένα ισχυρό αίσθημα ταυτότητας και συμμετοχής στη σχολική κοινότητα, ενώ θέτει τις βάσεις για αποτελεσματική μάθηση (Cloonan, 2007· van Harren, 2007) μέσα από εναλλακτικές και διαφοροποιημένες διαδρομές απόκτησης της γνώσης, αλλά και προσωπικών ή συλλογικών αφηγήσεων. Η διαφορετικότητα και ο *βιόκοσμος* του μαθητή αποτελούν ένα συμβολικό χώρο ταυτότητας στον οποίο ο μαθητής αισθάνεται ότι ανήκει. Επιπλέον, αποτελούν χώρο (αυτο)μετασχηματισμού αφού η κάθε νέα γνώση αναπτύσσει μια άλλη πτυχή της ταυτότητάς του. Το ταξίδι προς τη νέα μάθηση/γνώση αφορά μια μετασχηματιστική γνωσιακή διαδικασία (δια)πολιτισμικής συνάντησης, επικοινωνίας, ανταλλαγής και διαμεσολάβησης (Kalantzis, Cope, & Arvanitis, 2011).

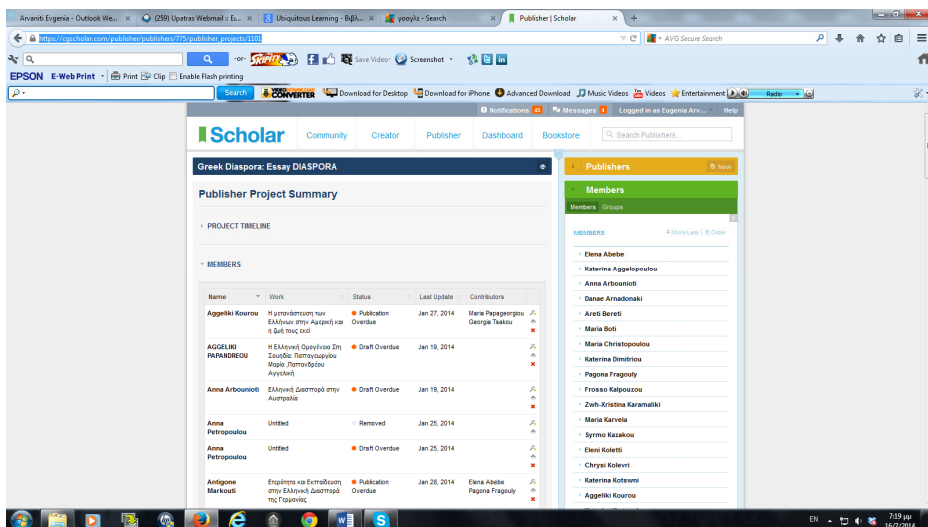
Για παράδειγμα, η χρήση του χώρου ομότιμης (διαπολιτισμικής) μάθησης *Scholar* (https://cgscholar.com/identity/users/sign_in) προάγει τη νέα επαγγελμα-

¹Η *συνεργατική νοημοσύνη* αναφέρεται στην κοινωνική φύση παραγωγής της γνώσης μέσα από διαρκή συνεργασία και ανατροφοδότηση. Τα μαθησιακά προϊόντα (τα απτά αυθεντικά έργα γνώσης που παράγει ο εκπαιδευόμενος) απευθύνονται στην κοινότητα και όχι σε κάποια μεμονωμένη πηγή αυθεντίας. Επίσης, η γνώση συνδέεται με την πραγματικότητα και αναδεικνύονται οι πολλαπλές προσεγγίσεις και οπτικές. Αυτό προϋποθέτει ικανότητα πλοήγησης, κριτικής αξιολόγησης των πληροφοριών και προσανατολισμού (Kalantzis & Cope, 2013, σελ. 443).

τική διαπολιτισμική μάθηση. Αυτό συμβαίνει διότι εισάγει τους μελλοντικούς εκπαιδευτικούς σε έναν νέο κοινωνικό/διαπολιτισμικό χώρο συνεργατικής μάθησης, συλλογικής νοημοσύνης και αναστοχασμού που εφαρμόζεται με επιτυχία και σε ευρύτερες ομάδες ομοτέχνων (σε κοινότητες πρακτικής και προπτυχιακά και μεταπτυχιακά μαθήματα στην Ελλάδα και το εξωτερικό, βλ. <http://info.cgscholar.com/about-scholar>).

Εικόνα 1: Κοινότητες επαγγελματικής διασύνδεσης και πρακτικής

Εικόνα 2: Χώρος εργασίας, ομότιμης μάθησης και ομαδικής αξιολόγησης